

ÇOCUKLARIN ANKSİYETE DÜZEYLERİ İLE ANNELERİN TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN FAMILY ATTITUDES AND THE ANXIETY LEVEL OF CHILDREN

G. KOZACIOĞLU

Psikoloji Bölümü, İstanbul Üniversitesi

Ö Z E T

Bu çalışmanın amacı ailenin çocuk yetiştirme tutumu ile çocuğun anksiyete düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Örneklem grubu, değişik sosyo-ekonomik seviyelerden 16-18 yaş arası 150 ergen ve bunların anne, ya da anne figürlerinden oluşmaktadır. Veriler, Spielberger'in Durumluk-Sürekli Anksiyete Envanteri ile Bell ve Schaefer'in Aile Tutum Ölçeği kullanılarak elde edilen korelatif ilişkiler ve her iki ölçeğin gruplar arası varyans analizi ile elde edilmiştir. Bulgular, bu alanda Türkiye'de yapılan diğer çalışmalarla paralellik göstermektedir. Ergen, ülkemizdeki geleneksel aile yapı normlarının etkisine bağlı olarak beklentimiz düzeyinde bir anksiyete göstermemiştir. Böylece, denek ergenlerimizin geleneksel aile yapısına karşı bir uyum sağlama mekanizması geliştirdiğini söyleyebiliriz.

S U M M A R Y

The goal of this investigation is to examine the relationship between family attitudes toward child-rearing and the anxiety level of the children. The sampling group consists of students ranging in age from 16 to 18 years from different socio-economic levels. The

total subject number is 150 adolescent and their mothers or mother figures. Data were analyzed with correlations between PARI and STAI scales and with an analysis of variance of each scale across three groups. Data findings are paralel to earlier research in this area in Turkey. Because of the pervasive influence of the traditional norms within family structure in Turkey, the adolescent does not show the anxiety level paralel to our expectation. Hence, we can state that adolescent subjects have adopted copying mechanisms towards the traditional family structure.

GİRİŞ

1. Problem ve Amaç

Yüzyılımızın edebiyatında ve sosyal bilimlerinde önemli bir kavram olarak gözlenen anksiyete (kaygı), 1890'dan bu yana psikoloji ve psikiyatri bilim dallarının önde gelen inceleme konularından biri olmaya başlamıştır. İnsanlar arası etkileşimden kaynaklanan ve güdüleyici ve ket vurucu etkileri olan anksiyete, çeşitli ve çok yönlü duygularla birlikte hissedilir ve yaşanır. Bir kararsızlık duygusu, korku ve geleceğe yönelik kötümser beklentiyi içeren anksiyete, hoş olmayan bir niteliğe sahiptir. Korku ile ümidin sık sık yer değiştirdiği bir heyecan olarak tanımlanmaktadır.

Anksiyetenin, emosyonel ve psikolojik bozuklukları anlamada temel bir sorun olduğuna dikkati çeken ilk bilim adamı Freud'dur. Represyon mekanizması ile anksiyetenin yakın ilişkisine dikkati çeken Freud, represyonun Ego'da oluştuğunu ve Ego'nun represyon yoluyla İd'in ahlak dışı arzularını bilince çıkmaktan alıkoyarak bu arzuları hakimiyeti altına aldığı ileri sürmektedir. Ego'nun İd'e karşı güçsüz olduğu söylenebilir, ancak Ego, İd'in arzularına karşı koymak istediğinde «haz ilkesi» yerine, bir «hoşnutsuzluk duygusu» yaratarak İd'in arzularını represyona uğratabilmektedir. Burada «hoşnutsuzluk duygusu» olarak beliren anksiyete» dir. Freud, represyon Ego'da olduğuna göre anksiyetenin de Ego'da oluştuğunu kabul etmektedir. Freud'un ilk teorisinde anksiyete, represyonun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci teorisinde Freud, bu kez görüşünü de-

ğıştirerek represyona neden olanın, anksiyete olduğunu kabul etmektedir. Yeni Freud'cular, Ego psikologları, öğrenme teoriciileri, fizyolojik yaklaşımla anksiyeteyi ele alan bilim adamları ve varoluşçu anlayış içinde anksiyeteyi tanımlayanlar, günümüzde bu konuya çeşitli katkılarda bulunmuşlardır.

Bu araştırmada kullanılan Durumluk-Süreklil Anksiyete Envanteri'nin (State-Trait Anxiety Inventory) yapımcısı Spielberger, daha önceden Cattell ve Scheier'in ileri sürdükleri iki faktörlü Durumluk-Süreklil Anksiyete Kavramlarını işlemiştir. Spielberger'e göre, «durumluk anksiyete», otonom sinir sisteminin çevresel nedenlerle belirli bir anda artan faaliyeti içinde subjektif ve bilinçli olarak algılanan, gerginlik ve endişe duygularıyla karakterize edebilen bir heyecandır. «Süreklil anksiyete» ise, genellikle, bazı kişilerde gözlenen anksiyete devamlı bir yatkınlığı ifade eder.

1950 ile 1976 yılları arasında bu konuda 600 kadar bilimsel çalışma yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar arasında, psikonörotikler, lise ve üniversite öğrencileri, psikiyatrik ve cerrahi hastalar ile normal ve yetişkin gruplar üzerindeki çalışmalar göze çarpmaktadır. Yapılan çalışmalar genellikle, «aile-çocuk» ilişkilerinde ebeveynin çocuğuna karşı tutum ve davranışlarının çocuğun anksiyetesi üzerinde önemli bir etken olduğuna işaret etmektedir. Aile, çocuğun doğumdan itibaren ilk etkileşimde bulunduğu kişileri içerdiğinden, çocuk, ilkönce ailedeki sosyal değer ve inançları, tutumları algılamakta ve bunları yansıtan ebeveynin davranışlarından etkilenmektedir.

Çocukların anksiyete seviyeleri ile söz konusu tutumlar arasındaki bağlantıyı yansıtan bir araştırmanın, ülkemizde okul rehberliğine ve ayrıca çocuğun aile için sorunlarına bir katkısı olacağı düşünülerek yapılan bu çalışmanın esas problemi, ergenlik çağındaki lise öğrencilerinin, Spielberger'in durumluk-süreklil anksiyete olarak nitelendirdiği anksiyete düzeyleri ile annelerinin çocuklarına karşı tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Tahminimiz, ailenin çocuğuna karşı tutumuyla çocuğun anksiyete seviyesi arasında önemli bir bağıntının bulunacağı ve kaynağı farklı olmakla birlikte toplumumuzun farklı sosyo-ekonomik seviyelerinde bu bağıntının genelde yüksek bir düzeyde olacağı yönündedir.

2. Araştırmayla İlgili Önemli Kavramlar

a) *Anksiyete nedir? Korku, Stres, Fobi ve Anguaz (angoisse)'- dan farkı :*

Anksiyete, korku, endişe, gerginlik gibi subjektif olarak hissedilen bir duygudur ve şahsiyetin bütünlüğünün tehdit edildiği herhangi bir durumda ortaya çıkar. Yasaklanmış cinsel içgüdülerin ve agressif dürtülerin represyonu (bastırılması) gerçekleşmediği halde sık sık yaşanan anksiyete duygusu, meslek değişimlerinde, kişiler arası ilişkilerde, ve çevreye uyum yapma durumlarında da görülür. Anksiyete, korku, fobi, stress gibi kavramlar günlük yaşamda duygu ve anlam birliği içinde kullanılıp sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Korku, farkına varılan bir tehlikeye karşı subjektif olarak hissedilen hoşnutsuzluk duygularının, kaçma ya da saklanma gibi davranışların ve bedende fizyolojik değişimlerin yer aldığı emosyonel bir reaksiyondur. Fobi (phobia), bireye zarar verme olasılığı çok az olan bir obje veya olaya karşı duyulan abartılmış korkudur. Anguaz, karamsar düşüncelerle birlikte seyreden iç sıkıntısıyla başlar. Hafif endişe, daha sonra da anksiyete ve en sonunda şiddetli anguaz gibi evrelerden geçer. Hastanın eli ayağı tutmaz, halsizdir ve ani olarak öleceğinden korkar. Anksiyetenin normal ve patolojik olarak ayırımı yapılabildiği halde, anguaz sadece patolojik olarak tanımlanmaktadır. Stress ise aslında anksiyete, korku, anguaz gibi reaksiyonların kaynağını oluşturmaktadır.

Hans Selye (1956), stress'in önce organizmayı alarm haline soktuğunu, daha sonra vücudun savunma mekanizmalarını ve özellikle salgı bezleriyle hormonlar ve sinir sistemini faaliyete geçirdiğini söyler. Bu süreci takip eden uyum sağlama safhasında, organizmanın stress'e karşı mücadeleye başladığını ve son safhanın da tükenme olduğunu belirtir. Selye, artirit, kalp ve böbrek rahatsızlıklarının bu süreçler sonucu ortaya çıktığını ileri sürerek «yaşam süreci içindeki streslerden zevk almamız, stress'i, yemek, aşk ve günlük herhangi bir egzersiz gibi görüp kaçınmamamız gerekir» der. Stress ve korku kısaca şöyle karşılaştırılabilir : Stress, bir durumun objektif stimulus özelliklerinden ortaya çıkarken, korku, kişinin belirli bir durumu fizik ya da psikolojik açıdan tehlikeli olarak algılanmasına da yanmaktadır. Ancak, stress yaratan bir durumun belirli bir kişi

tarafından tehdit edici olarak algılanıp algılanmayacağı, o kişinin içinde bulunduğu durumu subjektif olarak değerlendirilmesine bağlıdır.

b) *Ergenlik (adolesans) Çağının Özellikleri*

«Ergenlik» terim, Latince'de «büyümek», «olgunlaşmaya doğru bir ilerleme gelişme» olarak kullanılan «Adolescere» sözcüğünden gelmektedir. Olgunlaşma, sadece fiziksel değil, zihni gelişmeyi de içerir. Ergenlik, kısaca, çocuklukla yetişkinlik arasında, biyolojik psikolojik ve sosyal gelişme ve olgunlaşma dönemi olarak açıklanabilir. Ergenlikte iyi bir uyum sağlayabilmek için, Raymond'a göre, ergenin mutlu olması, anksiyete ve stress içinde olmaması, sosyal çevre tarafından kabullenme ve değer verilmesi, frutrasyon ve stress yaratan durumlara uyum sağlayabilmesi gereklidir. Bu şartlar engellendiğinde ergende gerilim başlar.

Türk toplumunda ergenlik çağındaki gençlerin, geleneksel, geçiş halinde ve değişmiş olarak tanımlanabilecek üç farklı ortam içinde yaşadığı düşünülebilir. Geleneksel çevrede yaşayan ergen kendinden önceki kuşaklar tarafından kabul edilen değerleri aynen benimser ve özerkliğini elde edememiş bir kişi olarak yetişip gelişir. Geçiş halinde ve değişmiş ortamlarda yaşayan gençler ise sağlıklı bir özdeşleşme yapamadıkları için, yeni değerler arama çabası içinde çevreden kopup yabancılaşabilir ve anksiyetli bir kişilik yapısına dönüşür.

c) *Türkiye'de Aile Yapısı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu*

Türkiye'de farklı aile biçimleri ile ilgili çalışmalar dört temel aile biçimi ortaya koymaktadır. 1— Çekirdek aile, 2— Ataerkil geniş aile, 3— Geçici geniş aile, 4— Parçalanmış aile. Ülkemizde, ailelerin çoğunluğunun çekirdek aile olmasına rağmen bu ailelerin fertleri arasında aile biçimi ile ilgili değerler konusunda ideal olarak görünen ve istenen aile biçiminin yine geniş aile tipi olduğu görülmektedir. Aile içi ilişkilerde, ataerkil ailelerde baba, çekirdek ailelerde ise koca otoritesinin egemenliği açık olarak kendini göstermektedir. Sosyo-ekonomik değişkenlerle söz konusu aile içi ilişkiler arasında

tutarlı bir bağıntı görülmemiştir. Ekonomik maliyet dışında, çocuğun olumsuz yönlerinin genellikle anneler tarafından önemsenmesi, Türk toplumunda çocuk yetiştirme yükünün kadının omuzunda olduğunu göstermektedir.

3. *Tarihçe : Anksiyete Konusunda Teoriler ve Araştırmalar*

a) *Freud'dan Sonra Anksiyete Konusundaki Diğer Görüşler :*

Doğum travması açısından Freud ile aynı görüşü paylaşan Rank'a göre, anksiyete doğum sürecinin bir sonucu ve o zaman yaşanan bir olayın tekrarıdır. Bireysel psikolojinin temsilcisi olan Alfred Adler ise, anksiyetenin aşağılık duygusu kavramının içinde olduğunu söylemiş ve anksiyeteyi nevrozun temel motivasyonu anlamında kullanmıştır. Carl. G. Jung, anksiyeteyi insan bilincinin kolektif bilinç altından gelen ve akılcı olmayan baskı, korku ve imajlar tarafından saldırıya uğraması olarak tanımlamaktadır. Jung'a göre, anksiyete, kolektif bilinç altının bilince egemen olması sonucu ortaya çıkmasıdır. Yeni Freud'cu ekolden olan Karen Horney, Erich Fromm ve Harry Stack Sullivan, şahsiyetin psiko - sosyal ve kültürel belirleyicilerine önem vererek, anksiyetenin insanlar arası ilişkilerden kaynaklandığını, diğer bir deyişle, anksiyetenin, insanın çevreyle olan ilişkilerinin bir fonksiyonu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ego psikolojisinin temsilcilerinden olan Franz Alexander, anksiyetenin, bilinçli olarak hissedilmesinden korkulan ve bu nedenle repressyona uğratılan empülsler karşısında gösterilen bir reaksiyon olduğunu söyler. McDougall, Dinamik Psikoloji Ekolü çerçevesinde, anksiyetenin gelecek ile ilgili bir duygu olduğunu söyler. Anksiyeteli bir kişi, olagelen bir olaydan ötürü değil de olabilecek olaylar nedeniyle anksiyete durumu içindedir. Bu nedenle, anksiyete duygusu geleceğe bağlı ise McDougall'a göre, ancak gelecek için bir ümidi olanlar anksiyeteli olabilirler.

Araştırmamızda kullandığımız skalanın yapımcısı olan Spielberger (1972), anksiyeteyi, gerginlik, endişe, üzüntü gibi subjektif duygularla karakterize olan ve otonom sinir sisteminin artan faaliyetleri içinde hissedilen, geçici ve hoşnutsuzluk yaratan emosyonel bir durum olarak tanımlar.

Anksiyete ve Aile İçi İlişkiler İle İlgili Çalışmalar

Bu konuda yapılan ülkemizdeki ve dış kaynaklı araştırmalara kısaca değineceğiz. Nato'nun 1978'de Cambridge'de düzenlediği (Environmental Stress, Life Crises And Social Araptation) adlı kongrede aile içi ilişkilerin stress ve psikosomatik rahatsızlıklara yol açtığı, dolayısıyla ebeveyn ve çocuğun anksiyete seviyeleri arasında bir ilişki olabileceği görüşü ağırlık kazanmıştır. Durumluk-sürekli Anksiyete Ölçeğinin kullanıldığı kongre çalışmalarında, kız çocukların anksiyete düzeyleri ile annenin anksiyete düzeyi arasında anlamlı ilişkiler görülürken, baba ile çocuklar arasında bu yönde anlamlı korelasyonlara rastlanmamıştır.

Ülkemizde yapılan araştırmalar arasında LeCompte (1978)'un çalışmasını görüyoruz. LeCompte bu çalışmasında, Spielberg'in durumluk-sürekli anksiyete ölçeklerini kullanmış ve küçük çocuklarda sosyo-ekonomik düzeyin anksiyeteyi etkilediğini görmüştür. Ayrıca düşük sosyo-ekonomik seviyeden gelen çocuklarda anksiyete seviyesinin yüksek sosyo-ekonomik seviyeden gelenlere kıyasla daha yüksek bulunduğunu saptamıştır. Nesrin-Beba (1979) çalışan ve çalışmayan evli kadınların sosyo-ekonomik özellikleriyle durumluk-sürekli anksiyete puanlarının ortalamalarını karşılaştırmış, çalışan kadınların anksiyete düzeylerinin diğerlerine kıyasla biraz daha yüksek olduğunu görmüştür. Ülkemizde aile içi ilişkilerin paralelinde gine durumluk-sürekli anksiyete envanteri ile yapılan çalışmalar yer almaktadır. Aysel Kumral (1979), ameliyat sonrası 'ağrı' olarak adlandırdığı durum ile hasta-hemşire etkileşiminin etkenliğini incelemiş, eğitim düzeyi düşük olan hastaların, öğrenim durumu yüksek olan hastalardan daha fazla durumluk-sürekli anksiyete içinde olduklarını saptamıştır. Salihoğlu (1980), Hacettepe Üniversitesi hemodiyaliz bölümlerinde tedavi edilen hastalar üzerinde durumluk-sürekli anksiyete envanteri ile yaptığı çalışmada, bütün hastaların durumluk-anksiyete seviyelerinde diyaliz öncesi ve sonrası. 001 istatistiksel anlamlılık seviyesinde önemli farklar bulmuştur. Özellikle bekar hastaların her zaman en yüksek anksiyete seviyesinde oldukları bulunmuştur.

Anksiyete ile İlgili Kültürler Arası Çalışmalar

Anksiyete ile ilgili kültürler arası çalışmalar, çeşitli ülkelerdeki araştırmacılara, bulgularını karşılaştırmada güvenilir ölçeklere dayanma olanağını sağlamıştır. Araştırmalarda, Spielberger'in durumluk-sürekli anksiyete envanteri bir çok dil ve kültürde kullanılmış, önemli benzerlik ve farklılıklar elde edilmiştir. Türkiye'de LeCompte ve LeCompte (1979)'un Durumluk-sürekli Anksiyete Envanteri (STAI) ile Aile Tutum Ölçeği (PARI) kullanarak, Hollanda'nın Utrecht kentindeki Türk işçi aileleriyle yaptıkları çalışma sonuçları, ailelerin karakteristik yapıları ve aile tutumuyla ilişkili olarak çocuğa yönelik üç değişkenin önemini ortaya koymuştur: Kültür ilişkisi, çocuğun anksiyete seviyesi, ve çocuğun kendine güveni. Yine Türkiye'de LeCompte ve Öner (1976) Üniversite ve Lise öğrencilerinin durumluk-sürekli anksiyete verilerini Amerikalı öğrencilerinki ile karşılaştırmışlardır. Bu çalışmada Türk Öğrencilerin anksiyete seviyeleri yaş ve cinsiyete bağlı olmaksızın daha yüksek bulunmuştur.

Y Ö N T E M

1. *Araştırmada Kullanılan Araçlar*

Araştırmada iki özdeğerlendirme ölçeği kullanılmıştır :

- a) Durumluk ve Sürekli Anksiyete Envanteri (State - Trait Anxiety Inventory)
- b) Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Ölçeği (Parentel Attitude Research Instrument - PARI)

Durumluk-Sürekli Anksiyete Envanterindeki Ölçeklerin Özellikleri

O andaki duruma bağlı olarak ortaya çıkan veya devamlı olan anksiyete seviyesini ölçmek üzere iki bölümden oluşan testte, denek, kendi kendini değerlendirir. Durumluk-sürekli anksiyete envanterinde, her bölümde 20 tane olmak üzere toplam 40 item bulunmak-

tadır. Birinci bölümde, denegin durumluk yani o anda içinde bulunduğu anksiyete seviyesi, ikinci bölümde ise denegin genellikle sürekli olarak içinde bulunduğu anksiyete seviyesi ölçülmektedir. Ölçek, kişinin kendi kendine uygulayabileceği bir ölçek olup ferdi olarak veya gruplara uygulanabilmektedir. Talimat, test formlarının üzerinde ayrıntılı olarak yazılmıştır. Uygulama süresinde belirli bir zaman kısıtlaması yoktur. Durumluk-sürekli Anksiyete ölçeklerinin herbiri için birbiriyle dengelenmiş eşit sayıda item kullanılmıştır. Durumluk anksiyete ölçeği, 10'nu direkt, 10'nu devrik, yani ters dönüştürülmüş itemle dengelenebildiği halde, sürekli anksiyete ölçeği için bu dengeyi sağlamak mümkün olmamıştır. Sürekli anksiyete ölçeğinde ise 13 direkt, 7 tersine dönüştürülmüş item bulunmaktadır.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği - PARI

Araştırmada genç deneklerin ebeveynlerine, çocuklarına karşı olan tutumlarını ölçmek gayesiyle Schaefer ile Bell'in Parental Attitude Research Instrument diye adlandırdıkları ölçek uygulanmıştır. Bu ölçekte maddeler soru şeklinde olmayıp olumlu veya olumsuz yönde ifadelerden oluşmuştur. Faktör analizi sonucu bu testte ortaya çıktığı kabul edilen boyutlar şöyle tanımlanabilir :

1.nci Boyut— Aşırı Annelik Boyutu, 2.nci Boyut— Demokratik Tutum ve Eşitlik Tanıma Boyutu, 3'ncü Boyut — Ev Kadınlığını Red Etme Boyutu, 4.ncü Boyut— Karı Koca Geçimsizliği Boyutu, 5.nci Boyut— Baskı ve Disiplin Boyutu.

2. Denekler

Araştırmada kullanılan Durumlu-sürekli Anksiyete Envanteri, 16-18 yaşlarındaki Lise Son sınıf öğrencilerine uygulanmış, aynı öğrencilerin annelerine de Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği verilmiştir. Böylece 300 kişi araştırmaya katılmıştır. Öğrenci denekler İstanbul'un üç farklı semtindeki Liselerden seçilmiş, kriter olarak bu okulların muhtemelen üç farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencileri içermiş olması düşünölmüştür.

TABLO I — Öğrenci Deneklerin Yaşlarına Göre Dağılımı
Öğrenci Deneklerin Okul, Cinsiyet ve Yaşlarına Göre Dağılımı

Ses	Okul	Kız	Erkek	Toplam	Yaş Yayılmı
Yüksek	Şişli Terakki Lisesi	16	34	50	16 - 18
Orta	İstanbul Erkek Lisesi	16	34	50	16 - 18
Aşağı	Darüşşafaka Lisesi	25	25	50	16 - 18
TOPLAM		57, %	38 93, %	62 150	16 - 18

TABLO II — Anne Deneklerin Yaşlarına Göre Dağılımı

Ses	Anne veya Anne Figürü	Toplam	Yaş Yayılmı		
	Anne	Anne Figürü			
Yüksek	Şişli Terakki Lisesi	47	3	50	33 - 54
Orta	İstanbul Erkek Lisesi	50		50	34 - 42
Aşağı	Darüşşafaka Lisesi	48	2	50	36 - 44
TOPLAM				150	

3. İşlem

Durumluk ve Sürekli Anksiyete ölçekleri deneklere, Rehberlik Dersi saatlerinde, sabah ve öğleden sonra olmak üzere sınıf içinde ve 50'şer kişilik gruplar halinde uygulanmıştır. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği formları ise, annelere, sınıfların Rehberlik Hocası ve Rehberlik Servisinin yardımlarıyla doldurulmuştur.

4. Araştırmanın Analizinde Kullanılan İstatistik Metodları

Araştırmamızda, verilerin değerlendirilmesinde varyans analizi yöntemi kullanılmış, işlem, durumluk-sürekli Anksiyete Envanterin-

den elde edilen verilerin analizi ve Aile Tutum Ölçeği'nden elde edilen verilerin analizi olmak üzere iki aşamada yapılmış, daha sonra, Anksiyete ölçeği ile Aile Tutum Ölçeği arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Durumluk-Süreklilik Anksiyete Envanteri İçin Kullanılan İstatistik İşlemler

$$\text{Formül : } \sigma = \frac{\sum X}{N}$$

$$\text{Formül : } SD = \sqrt{\frac{\sum X^2 - \frac{(\sum X)^2}{N}}{N-1}}$$

Varyans Analizi İşlemleri

	df	V	F
Gruplar arası	C-1	Vb	Vb/Vm
Grup içi	N-c	Vw	
Toplam	N-1		

Anksiyete Ölçeği ile Aile Tutum Ölçeği Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi için Kullanılan Formüller (Pearson Çarpım Momenti Korelasyon Katsayısı)

$$1- r = \frac{\sum xy}{\sqrt{\sum x^2 \times \sum y^2}}$$

$$2- t = \frac{r \sqrt{N-2}}{\sqrt{1 - r^2}}$$

d) Anksiyete İli Aile Tutum Ölçeği (PARI) Arasında Anlamlı İlişki Gösteren İtemlerin İçerik Yönünden İncelenmesi

Araştırmada elde edilen anlamlı korelasyonlara her boyutta ağırlık katan itemlerin hangileri olduğu ve bunların ayrıntılı içeriklerinin neyi kapsadığını incelemenin, sonuçların, değerlendirmede

önemli bir kriter olacağı düşünülerek, Aile Tutum Ölçeği'nin çeşitli boyutlarındaki itemlerin toplam ağırlıklı puanları hesaplanmıştır. Böylece, anne deneklerin, çocukların anksiyete durumlarıyla istatistiksel bakımdan anlamlı seviyede bağıntı gösteren boyutlarda hangi itemlerin bu bağıntıya daha fazla ağırlık kattığını görmek mümkün olmuştur.

BULGULAR

a) *Durumluk-Süreklilik Anksiyete Envanteri'nden Elde Edilen Sonuçlar*

İstanbul'un 3 ayrı semtinde okuyan öğrencilerden denek grubumuzun durumluk-süreklilik anksiyeti sonuçları, Spielberger'in durumluk-anksiyete diye isimlendirdiği ve otonom sinir sisteminin çevresel nedenlerle artan faaliyeti içinde subjektif ve bilinçli olarak algılanan gerginlik ve endişe duygularıyla karakterize edilebilen bir heyecan hali olarak tanımladığı bir eğilime işaret etmektedir. Spielberger'in bir şahsiyet vasfı olarak tanımladığı ve bazı kişilerde gözlenen anksiyeteye devamlı bir yatkınlığı ifade eden süreklilik-anksiyete puanları ise deneklerimizde nisbeten düşük bulunmuştur. Genel olarak ele alırsak anksiyete bizim öğrenci deneklerimizde İstanbul'un 3 farklı semti bakımından fazla bir hassasiyet veya aşırı heyecanlanma diye nitelenebileceğimiz bir görünüm vermektedir. Bu da muhtemelen çevresel kültürle alman eğitimden kaynaklanmaktadır.

b) *Aile Tutum Ölçeği Testinden Elde Edilen Sonuçlar*

Aile tutumuölçeğindeki 60 itemlik liste öğrencilerin annelerine (veya anne rolündeki kimselere) verilerek bu kez, annelerin bu testteki itemleri 4'lü bir ölçeğe göre değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen sonuçları özetleyecek olursak: Aşırı kontrolcu anneliği belirleyen 1. boyut ile baskı-disiplini belirliyen 5. boyutta en yüksek yığılımlar sosyo-ekonomik seviyeleri nisbeten düşük sayılan grupta görülmektedir. Geçimsizlik boyutunu içeren 4. boyutta ise bu grup en düşük puanı vermektedir. 2. boyutta eşitlik-paylaşma ve çocuğa karşı demokratik tutumda ise en yüksek yığılımlar sosyo-ekonomik seviyesi yüksek olan grupta görülmektedir. 3. boyut olan (ev ka-

dınlığı rolünü reddetme) boyutu ise gruplar arası bir farklılaşma göstermemektedir. İstanbul'daki 3 farklı sosyo-ekonomik semtteki anneleri içeren denekler arasında genellikle grub bir bütün olarak ev kadını rolünü benimsemiş görünmektedir.

c) *Anksiyete Ölçeği ile Aile Tutum Ölçeği Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*

Araştırmaya başlarken tahmin ettiğimiz gibi denek gruplarını oluşturan öğrencilerle annelerinin onlara karşı tutumları arasında önemli bir bağıntının bulunduğu korelasyon kat sayılarımızla ve bunların anlamlılık düzeyleriyle ortaya çıkmış bulunmaktadır. Aynı şekilde öğrenci grupları arasında anksiyeti seviyesi bakımından fark olmayacağı yönündeki beklentimiz de kanıtlanmış, özellikle durumluk-anksiyete düzeylerinin bütün öğrenci gruplarında benzer seviyede ve sürekli anksiyete seviyesinden daha üst düzeyde bulunduğu görülmüştür. Bu anksiyete düzeylerinin sosyal etkenleri arasında annenin tutumunun azımsanmayacak bir katkısı olduğu ortadadır. Aile Tutumu Ölçeğinin 1. ve 5. gibi kritik boyutlarıyla bütün grupların yüksek seviyedeki korelasyonları buna önemle işaret etmektedir. Farklı eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyden gelen annelerin çocuklarının anksiyetlerine tesir eden faktörlerde yine beklentimiz doğrultusunda bazı ufak farklar olduğu da ortaya çıkmıştır. Bilhassa düşük sosyo-ekonomik seviyedeki annelerde baskı-disiplin faktörünün aşırı kontrolcü annelik faktörüyle birleşerek çocuğu etkilediği anlaşılmaktadır. Bu iki boyutla karşıt bir durumda olan ve demokratik tutum ile eşitlik ve paylaşmayı aksettirmek üzere testte yer alan 2. boyutun yüksek sosyo-ekonomik seviyedeki annelerde azımsanmayacak bir düzeyde olmasına karşılık; aynı annelerin aşırı kontrolcü faktörle belirlenen yoğun tutumlarının, çocuklarının durumluk anksiyete düzeylerini yine de etkilediği ortadadır. Nitekim 1. boyuttaki korelasyon katsayıları bu grupta pozitif olmakla birlikte bir hayli düşük seviyededir.

d) *Anksiyete İle Aile Tutum Ölçeği Arasında Anlamlı İlişki , Gösteren İtemlerin İncelenmesinden Elde Edilen Sonuçlar*

Araştırmamızdaki söz konusu boyutların itemlerinin incelenmesi daha önce her iki testin sonuçlarını gözönünde tutarak vardı-

ğımız neticeleri daha açık olarak meydana çıkarmıştır. Çeşitli boyutlardaki bazı itemlerde bulunan girişimler beklentilerimiz yönünde bulduğumuz sonuçlara daha ayrıntılı bir açıklık getirmiştir. Denek grubumuzu oluşturan annelerin, çocuklarının eğitimine ve problemlerine yaklaşımlarının çerçevesi belirlenmiştir. Genelde görülen nispeten tutucu yaklaşım büyük bir ihtimalle belirli durumlarda daha heyecanlı, daha hassas, Spielberg'in deyimiyile durumluk anksiyetelerinin daha yüksek bir seviyede oluşmasına neden olmaktadır.

BULGULARDAN ELDE EDİLEN TABLOLAR

TABLO III Çeşitli Gruplardaki Deneklerin Durumluk-Sürekli Anksiyete Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

		Sürekli Anksiyete T.			Durumluk Anksiyete T.		
		N	O	SD	N	O	SD
Türk Öğrenciler	Şişli Terakki (Yüksek)	50	39.68	7.54	50	41.44	9.21
	İstanbul Erkek (Orta)	50	38.70	7.53	50	41.86	8.91
	Darüşşafaka (Düşük)	50	40.36	6.71	50	40.20	9.23
Amerik. Öğrenc.	Lise (Erkek)	190	39.37	9.40	190	36.99	9.07
	Lise (Kız)	187	41.61	11.29	187	37.57	11.76
		N	O	SD	O	SD	
Çeşitli Örnekten Türk Öğrencileri	15-16 yaş erkek ögr.	424	39.77	9.67	39.74	7.84	
	15-16 yaş kız ögr.	222	39.81	10.82	41.51	9.54	
	Harp Okulu ögr.	160	41.26	11.12	40.89	9.06	
	Üniversite ögr.	143	40.38	11.70	39.41	8.48	

TABLO IV Anksiyete Testinin Genel Sonuçlarının Anlamlılık Seviyeleri

	Ortalama	F	P
Sürekli	39.58	0.6589	>.10
Durumluk	41.16	0.4481	>.10

1 Amerikan Öğrencilerinin ortalama ve standart sapmaları için faydalanılan kaynak: C.D Spielberger; R.L. Gorsuch; R.E. Lushene, 1970: *Manual for State-Trait Anxiety Inventory*, California: Consulting Psychologist Press, s. 8.

Le Compte ve Öner (1976). *Development of the Turkish Edition of the State-Trait Anxiety Inventory*. C.D. Spielberger'in edit ettiği *Cross Cultural Anxiety* adlı Kitabında, s. 64.

TABLO V Aile Tutum Ölçeğinin 5 Farklı Faktör Boyutunda Üç Değişik Guruptan Elde Edilen Ortalama, Standart Sapma ve Yüzde Puanlar

Faktör	İtem Sayısı	Kazanılması Mümkün Maksimum Puan	Ortalama, SD ve %'ler		
			Yüksek Ses	Orta Ses	Düşük Ses
1	16	64	44.26±8.03 % 69.2	42.06±7.54 % 65.7	47.62±5.59 % 74.4
2	9	36	27.14±4.09 % 75.4	25.00±6.04 % 70.7	24.70±5.45 % 68.6
3	13	52	30.18±7.46 % 57.7	30.52±4.20 % 59.1	30.20±5.26 % 58.1
4	6	24	15.02±3.40 % 62.6	15.02±4.84 % 62.6	11.42±3.73 % 47.6
5	16	64	36.02±10.04 % 56.3	36.24±12.61 % 56.6	44.18±7.18 % 69.0

TABLO VI Üç Farklı Okuldaki Öğrencilerin Durumluk ve Sürekli Anksiyete Puanları İle Annelerinin Aile Tutum Ölçeğinin 5 Ayrı Boyutundaki Puanlarının Korelasyonu (Pearson r)

Ses	Anksiyete	Aile Tutum Ölçeği				
		Boyut 1	Boyut 2	Boyut 3	Boyut 4	Boyut 5
Yüksek (Şişli Terakki)	Durumluk	.43 ⁺⁺⁺	.08	.43 ⁺⁺⁺	.43 ⁺⁺⁺	.59 ⁺⁺⁺
	Sürekli	.22	.05	.29 ⁺	.21	.38 ⁺⁺
Orta (İstanbul Erkek Lisesi)	Durumluk	.52 ⁺⁺⁺	-.07	.05	.26	.29 ⁺
	Sürekli	.36 ⁺	-.17	.02	.25	.19
Düşük (Daruşşafaka)	Durumluk	.70 ⁺⁺⁺	±.15	.15	.39 ⁺⁺	.32 ⁺
	Sürekli	.46 ⁺⁺⁺	-.30 ⁺	.14	.27	.43 ⁺⁺⁺

+ p < .05
 ++ p < .01
 +++ p < .001

TABLO VII (Özen) Çocukların Çeşitli Anksiyete Düzeyleriyle Annelerin Bazı Tutum Faktörleri Arasında Bulunan Yüksek İlişkiler

Aile Tutum Ölçeği Faktörleri	Anksiyete Ölçekleri		
	S	E	S
	YÜKSEK	ORTA	DÜŞÜK
	Durumluk Sürekli	Durumluk Sürekli	Durumluk Sürekli
1 Aşırı Kontrolcü Annelik	+	+	+
2 Eşitlik - Paylaşma			
3 Ev Kadınlığını red Etme	+	+	
4 Karı-koca Geçimsizliği	+		+
5 Baskı - Disiplini	+	+	+

TARTIŞMA

Ailenin çocuk yetiştirme tutumu ile ergenin anksiyete seviyesi arasındaki ilişkiyi araştıran bu çalışmada aile tutumu ile ergenin anksiyete seviyesi arasında beklentimiz doğrultusunda anlamlı bir seviyede korelasyonların varlığı ortaya çıkmıştır. Bu durum bütün denek gurupları için aynıdır.

Araştırmada, özellikle düşük sosya-ekonomik seviyedeki annelerin, 1.nolu boyut olan aşırı kontrolcü annelik ile 5.nolu boyut olan baskı-disiplini yüksek sosyo-ekonomik seviyedeki annelerden daha fazla benimsenmiş olduğu görülmüştür. Bu sonucu Türk toplumunun geleneksel ve geçiş halindeki aile yapısına bağlamak mümkündür. Köknel (1970)'in Türk ailesinin temel özelliğinin geleneksel ve baskılı olduğuna dair gözlemleri araştırmamızın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Türkiye'de bu konuyla ilgili diğer araştırmacıların bulguları, baskılı, kontrollü ve otorite örüntüsünün yoğunluk kazandığı aile yapısının, genelde kırsal kesim ve düşük sosyo-ekonomik seviyede belirginleştiğini göstermektedir. LeCompte ve arkadaşlarının (1978) Aile Tutum Ölçeği ile yaptığı araştırma, Okman'ın (1979) ergenler üzerinde yaptığı çalışma, Korkmazlar'ın (1980) eğitim düzeyi düşük olan ailelerden elde ettiği bulgular, değişik yönleri ve farklı kaynaklanma noktalarıyla birlikte bulgularımızla aynı doğrultudadır.

Aşırı kontrolcü annelik boyutu, hernekadar düşük sosyo-ekonomik seviye tarafından en fazla benimsenen bir boyut gibi görünüyorsa da, orta ve yüksek sosyo-ekonomik seviyelerdeki annelerin de bu boyuta önemli bir yer vermeleri, aslında bu tutumun sosyo-ekonomik seviyeye bağlı olmaksızın Türk toplumunun geleneksel kültür yapısından kaynaklandığını göstermektedir. İtem analizlerimiz bu gerçeği açıkça yansıtmıştır.

Orta ve yüksek sosyo-ekonomik seviyedeki annelerin, eşitlik, paylaşma, çocuğa karşı demokratik tutum, çocuğa söz hakkı tanımak gibi kavramları içeren 2 nolu boyuta ön planda yer verdikleri görülmüştür. Bu boyut, itemlerin içeriği açısından, aşırı kontrolcü

annelik ve baskı-disiplin boyutlarının tam karşısı bir eğitim sistemi yansıtmaktadır. Ancak, yüksek sosyo-ekonomik seviye anneleri, hem basm-yayın organlarını izleme olanaklarının daha fazla oluşu nedeniyle, hem de içinde buldukları sosyal çevrenin kendilerinden bu doğrultudaki beklentileri sonucu, eşitlik-paylaşma boyutunu sanki ideal bir görüntü olarak destekler görünmektedirler. Çünkü, aşırı kontrol, müdahalecilik, ve çocuktan bağımlı olmasını isteme gibi konuları kapsayan 1 nolu aşırı kontrolcü annelik boyutunu da toplumuza özgü bir kültür düzeyinin çerçevesi içinde bir hayli desteklenmektedirler.

Bulgularda 4 nolu boyut olan karı-koca geçimsizliğinin düşük sosyo-ekonomik seviyede benimsenmediği ortaya çıkmıştır. Bu durum muhtemelen kadının eğitim ve öğretim düzeyine ve geleneksel aile yapısı özelliklerine dayanmaktadır. Le Compte ve arkadaşları da (1978) bulgularında, karı-koca geçimsizliği boyutunun eşitliğe inanan yüksek sosyo-ekonomik seviye anneleri için önemli bir yeri olduğunu görmüşlerdir.

3 no'lu boyut olan ev kadınlığını reddetme, denek grubumuz tarafından bir sorun olarak ele alınmamış, her üç sosyo-ekonomik seviye anneleri de bu boyutu olumlu yönde desteklemişlerdir. N. Abadan'ın (1979) derlemesindeki D. Kandiyoti'nin görüşleriyle benzerlik gösteren bu benimseyiş, bir yerde geleneksel ev kadınlığı beklentilerine uymaktadır. Annenin ev kadınlığı rolünü benimsiyor olması, çocuğa başka kaynaklardan gelebilecek anksiyete yaratıcı etkileri azaltıyor olabilir.

Bulgularımızın sonuçlarına genel olarak baktığımızda, ergenin aile ve sosyal toplum içinde karşılaştığı olumsuz olarak kabul edebileceğimiz durumların, kültüre özgü bir yoğunluğu yansıttığını görüyoruz. Bütün grublarda «aşırı kontrolcü» tutumu belirleyen 1 no'lu boyutun en önemli faktör boyutunu oluşturduğu deney sonuçlarından görülmektedir. Böylece, ergen deneklerimizin anksiyete düzeylerine bilhassa bu boyutun içerdiği tutumların etken olduğunu bir gerçek olarak kabul debiliriz. Ancak, araştırmamızda genelde ergenlerin durumluk ve sürekli olmak üzere her iki anksiyete seviyelerini yansıtan puanlarının Türk toplumunun norm ortalamalarına çok benzediği Le Compte ve Öner'in 1976, Öner'in 1977 çalışmalarında görülmektedir.

Daha önce de söz konusu ettiğimiz gibi annenin ev kadınlığı rolünü benimsiyor olması ve buna bağlı olarak çocuğun başka nedenlerden kaynaklanabilecek anksiyete yaratıcı etkenlerden çok fazla etkilenmiyor olması, ya da aşırı kontrolcü annelik boyutundaki annenin koruyucu rolünü yansıtan itemlerin her üç sosyo-ekonomik seviyede de benimsenmesi, ergen deneklerimizin anksiyete seviyelerinin yüksk bulunmamasına neden olabilir.

Araştırmamızda, Ail tutumu ile çocuğun anksiyete seviyesi arasında yüksek korelatif ilişkiler elde edilmesine rağmen, deney grubumuzu oluşturan öğrencilerin, yukarıda tahmin edilen nedenlere ve geleneksel kültür yapımızın görüntüsüne bağlı olarak ailelerinin ve sosyal çevrenin tutum ve davranışlarına belirli bir düzeyde uyum sağlayabildiklerini bu çalışmanın bir sonucu olarak ortaya koyabiliriz.

KAYNAKLAR

- «ANXIETY», *Dorland's Illustrated Medical Dictionary*, 1965. Philadelphia and London: W.B. Saunders Co., 24 th Ed.
- ANXIETY, Howard C. Warren, 1962, *Dictionary of Psychology*. Cambridge, Mass: Houghton Mifflin Co.
- BIBLIOGRAPHY for the State-Trait Anxiety Inventory (STAI), July, 1976. Dissertations, Theses and Published Articles.
- BROWN, J.A.C., 1967, *Freud and the Post Freudians*, London : Cox and Wyman Ltd., 108-189.
- «FEAR», *Encyclopaedia Britannica*, Miropaedia, 1974, Gilt IV.
- FISCHER, WILLIAM F., 1970, *Theories of Anxiety*, New York : Harper and Row Pub., 13-14, 20.
- FREUD, S., 1978, Inhibition, Symptom and Anxiety. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, London: The Hoggarth Press, Cilt XX, 91-93

- HURLOCK, E.B., 1955, *Adolescent Development*, Tokyo: McGraw Hill Book Comp., 3.
- KORKMAZLAR, Ü. 1980, *Relationship Between Parental Child-Rearing Attitude and the Cognitive Style of 5-to-6 Year Old Turkish Preschoolers*, yayınlanmamış master tezi, İstanbul Boğaziçi Üniversitesi.
- KÖKNEL, Ö., 1970, *Türk Toplumunda Bugünün Gençliği*, İstanbul : Bozak Mat., 228.
- KUHLEN, R.G., 1952, *The Psychology of Adolescent Development*, New York: Harper and Row Brothers, 8.
- KUMRAL, Aysel, 1979, *Durumluk-Sürekli Ankiseyete, Postoperatif Ağrı ve Hemşirelik Etkileşiminin İlişkileri*, Yayınlanmamış doçentlik tezi, Ege Üniversitesi, Ege Tıp Fakültesi Yüksek Hemşire Okulu, İzmir.
- LeCOMPTE, W.A, ve ÖNER, N. Development of the Turkish Edition of the State-Trait Anxiety Inventory, in C.D. Spielberger (ed) 1976, *Cross-Cultural Anxiety* (cilt I) Washington, D.C.: Hemisphere Publishing Corporation, 64-65.
- LeCOMPTE, G., 1978, Türkiye'de Aile-içi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sistemi. *Türkiye'de Okul Öncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Projesi*, Boğaziçi Yayınları.
- LeCOMPTE, G., Le Compte, A. ve ÖZER, S. 1978, Üç Sosyo-ekonomik Düzeyde, Ankaralı Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları, Bir ölçek uyarlaması, *Psikoloji Dergisi*, Cilt I, 5-8.
- LEVITT, E.E., 1967, *The Psychology of Anxiety*, U.S.A., The Bobbs Merrill Comp. Inc., 10.
- MAY, R., 1950, The Meaning of Anxiety, in C. D. Spielberger (ed) 1972, *Anxiety: Current Trends in Theory and Research*. (Cilt 1), New York, Academic Press, 5.
- OKMAN, G. 1979, *Bilişsel Stili Belirleyen Etkenler: Ergenler Üzerinde Bir İnceleme*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış doçentlik tezi.

- ÖNER, N. 1977, *Durumluluk ve Sürekli Anksiyete Envanterinin Türk Toplumunda Geçerliliği*. Doçentlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- POROT, A., 1952, *Manual Alfabétique de Psychiatrie*, Paris: Presses Universitaires de France, 24-29.
- RYCROFT, CHARLES., 1971, *Anxiety and Neurosis*, England : Penguin Books Ltd., Cox and Wyman Ltd, 7-8.
- SCHAEFER AND E.S. BELL, R.Q, 1958, «Development of a parantel attitude research instrument», *Child Development*, Vol 29.
- SELYE, Hans, «Hans Selye's Concept of Strees», *Encyclopaedia Britannica*. Library Research, Chicago II, Illionis
- SPIELBERGER, C.D., 1972, *Anxiety-Current Trends in Theory and Research*, New York: Academic Press, Inc. Vol. II., 482-483.
- «Kongre Notları»: «Environmental Stress, Life Crises and Social Adaptation» Nato Advanced Study Institute, 12-19 Ağustos 1978, Christ's College, Cambridge, İngiltere.
- SPIELBERGER, C.D., Diaz Guerrero R., 1976, *Cross Cultural Anxiety*, Washington, D.C: Hemisphere Pab. Corp., 22-24.
- «STRESS», *Encyclopaedia Britannica*, Micropaedia, 1974, Cilt IX.
- TİMÜR, S., 1972, *Türkiye'de Aile Yapısı*, Ankara Hacettepe Üniversitesi Yay. No: D. 15, Doğu Mat. Ltd. Şti., 27.